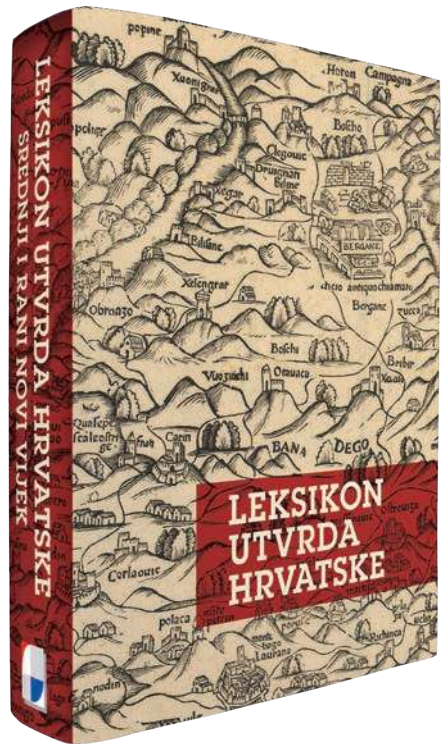

U POVODU TISKA *LEKSIKONA UTVRDA HRVATSKE – SREDNJI I RANI NOVI VIJEK*

Regan, Krešimir, Dugački, Vlatka (ur.). *Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2024., 808 str.*

Godine 2024. navršavaju se 104 godine otkad je Gjuro Szabo objavio prvi leksikonski prikaz hrvatskih utvrda – izdanje *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb, Matrica hrvatska, 1920), obradivši u njem sve poznate utvrde koje su se nalazile na prostoru tadašnjih Kraljevina Hrvatske i Slavonije. Otada je objavljeno više od stotinu knjiga i radova o srednjovjekovnoj i novovjekovnoj obrambenoj arhitekturi Hrvatske, u kojima su prikazane mnoge utvrde Szabi i njegovim suvremenicima nepoznate, ali i one koje zbog unutarnje političke konfiguracije Austro-Ugarske Szabo nije obradio. Kako bi se ponovno na jednom mjestu obuhvatile sve dosadašnje spoznaje o toj vrijednoj hrvatskoj kulturnoj baštini, u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža sazrela je ideja o izradbi novoga sintetskoga djela o obrambenome graditeljstvu srednjega i ranoga novoga vijeka Hrvatske.

U *Leksikon utvrda Hrvatske – srednji i rani novi vijek* ugrađene su spoznaje prijašnjih autora koji su se bavili srednjovjekovnom i novovjekovnom fortifikacijskom arhitekturom, ali i rezultati recentnih istraživanja mnoštva utvrda, obavljenih upravo za potrebe izradbe ovoga izdanja. Za potrebe izradbe leksikona mnogi lokaliteti manje poznatih utvrda istraženi su na terenu te su revidirane dosadašnje spoznaje o već istraženim utvrdama.

Mnogi kolege povjesničari, arheolozi i povjesničari umjetnosti svojim su kolegijalnim dijeljenjem dosad neobjavljenih istraživanja pridonijeli kvaliteti *Leksikona* te im uredništvo duguje posebnu zahvalu. Među njima moramo izdvojiti recenzente *Leksikona* – dr. sc. Tatjanu Tkalčec iz Instituta za arheologiju u Zagrebu, prof. dr. sc. Hrvoje Kekeza s Hrvatskoga katoličkoga sveučilišta te dr. sc. Ivana Alduka, pročelnika Konzervatorskoga odjela u Dubrovniku, koji su za potrebe ilustriranja pojedinih natuknica ustupili svoje mnogobrojne fotografije i terenske skice tlocrta, nastale u sastavu njihovih istraživanja.

Znatnu potporu izradbi *Leksikona* pružile su hrvatske državne institucije, bez pomoći kojih ovo djelo ne bi moglo biti dovršeno u zamišljenom obliku. Ponajprije zahvaljujemo dr. sc. Nini Obuljen Koržinek, ministrici kulture i medija Republike Hrvatske, koja je, pruživši potporu projektu, omogućila besprijeornu suradnju redakcije *Leksikona* sa službama Ministarstva kulture i medija RH. Posebno zahvaljujemo mr. sc. Anuški Deranja Crnokić, ravnateljici Uprave za arhive, knjižnice i muzeje, Tomislavu Petrincu, ravnatelju Uprave za zaštitu kulturne baštine, mr. sc. Sanji Grković, voditeljici Službe fotografske dokumentacije, te Lidiji Zrnić iz Uprave za zaštitu kulturne baštine, koja nam je pružila veliku pomoć pri istraživanju ostavštine Većeslava Henneberga u arhivima Ministarstva kulture i medija.

Zahvalnost dugujemo i čelnicima arhivskih, muzejskih i znanstvenih te drugih državnih institucija koji su nam omogućili korištenje njihove građe za izradbu *Leksikona*: Antoniju Šustiću, glavnomu ravnatelju Državne geodetske uprave Republike Hrvatske, dr. sc. Dinku Čuturi, ravnatelju Hrvatskoga državnoga arhiva, prof. dr. sc. Ivanki Stričević, glavnoj ravnateljici Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, dr. sc. Draženu Kušenu, ravnatelju Državnoga arhiva u Osijeku, Bruni Horović Vuković, ravnateljici Državnoga arhiva u Splitu, doc. dr. sc. Anti Gveriću, ravnatelju Državnoga arhiva u Zadru, Petru Elezu, ravnatelju Državnoga arhiva u Vukovaru, Jurici Sabolu, ravnatelju Muzeja Hrvatskog zagorja, dr. sc. Aleksandri Berberih Slana, ravnateljici Muzeja grada Zagreba, dr. sc. Tatjani Kolak, ravnateljici Muzeja Like, te dr. sc. Ivani Miletić Čakširan, pročelnici Konzervatorskoga odjela u Sisku.

László Keserű, urednik mađarske mrežne stranice o utvrdama,¹ te njegovi suradnici Pál Hajdú i István Hajdú za potrebe ilustriranja niza natuknica ustupili su nam svoje mnogobrojne fotografije te i njima zahvaljujemo. Također, zahvalnost dugujemo nedavno preminulom dr. sc. Milanu Kruheku i arhitektu u miru dr. sc. Zorislavu Horvatu, koji su i prije i tijekom izradbe *Leksikona* u mnogobrojnim prigodama dijelili svoje znanje i spoznaje, kao i skice i planove utvrda koje su zajedno obradili. Bez njihovih istraživanja, broj planova i tlocrta utvrda u knjizi bio bi znatno manji.

Zahvaljujemo svim ljubiteljima hrvatske fortifikacijske baštine, s kojima smo tijekom izradbe *Leksikona* bili u kontaktu na društvenim mrežama, koji su nam ta-

¹ www.varak.hu

kođer slali fotografije i najnovije terenske informacije o stanju pojedinih lokaliteta. Neven Milčić i Nenad Milčića entuzijastično su pronalazili nove lokalitete u zapadnoj Slavoniji te ih s velikim strpljenjem dokumentirali i fotografirali, Dalibor Lovrić fotografirao je iz zraka niz utvrda, od kojih su neke od njih prvi put nakon stotinjak godina bile ponovno istražene i fotografski studiozno dokumentirane, a Darko Antković, gorljivi ljubitelj starih gradova, potaknuo nas je da što prije izradimo *Leksikon* kako bi šire čitateljstvo moglo u njemu uživati. Biserka i Tomislav Beronić nesebično su podijelili svoje fotografije i dojmove s terena o utvrdama u okolici Karlovca, osobito na području Korduna, gospođa Zdenka Jerman pribavila nam je mnoge fotografije ruševina utvrda u Istri, a u pribavljanju fotografija pomogli su i Irena Šimić iz Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu, arheologinja Linda Bednjanec iz Zagreba, Jadran Anzulović iz Novigrada u Dalmaciji, dr. sc. Patricija Zanketić, voditeljica Odsjeka za gospodarstvo i EU projekte Općine Kršan, te Tocher Mitchell, američki zaljubljenik u hrvatsku kulturnu baštinu, koji je za boravka i rada u Hrvatskoj obišao mnoge lokalitete naših utvrda te nam dao na uvid svoje fotografije prikupljene tijekom tih putovanja. Zahvaljujemo mnogobrojnim djelatnicima općina i turističkih zajednica širom Hrvatske koji su prepoznali ovaj projekt i njegovu korist, među ostalim, i u turističkoj promociji krajeva u kojima žive i djeluju.

Leksikon utvrda Hrvatske – srednji i rani novi vijek novo je izdanje u nakladi posebnoga niza Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, tiskan uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih. U njem se u abecednom slijedu donosi 1075 članaka o hrvatskim utvrdama izgrađenima između početka srednjega vijeka i završetka ranoga novoga vijeka, odnosno o utvrdama nastalima u razdoblju koje se približno može omediti propašću Zapadnoga Rimskoga Carstva 476. i potpisivanjem Žitvanskoga mira 1606., kojim je okončan Dugi rat (1593–1606) između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva.

Kako su utvrde živi organizmi, a neke su još uvijek u funkciji (muzejskoj, turističkoj, rezidencijalnoj), pri njihovoj obradbi nije se strogo držalo zadanoga vremenskoga okvira jer su pokoje od njih, primjerice Klis ili Sinj u Dalmaciji, započele svoj život još kao prapovijesne gradine znatno prije 476., a druge su ga nastavile poslije 1606., kao raskošno uređene rezidencije hrvatskih velikaša, poput Trakošćana, Velikoga Tabora, Slavetića, Ozlja ili Staroga grada u Varaždinu.

Iako su tijekom izradbe *Leksikona* tekstovi redovito ažurirani rezultatima recentnih povijesnih i arheoloških istraživanja, dostupnih u člancima na Hrčku, mrežnome portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa,² ili u monografijama u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, što je rezultiralo unosom nekoliko desetaka novih članaka u izvorni abecedarij, početkom rada na prijelomu *Leksikona* u siječnju 2024. abecedarij je zaključen. No, podatci o utvrdama te arheološkim istraživanjima na njima i dalje se prikupljaju te će biti obrađeni u eventualnome reizdanju ovoga leksikona.

² <https://hrcak.srce.hr/>

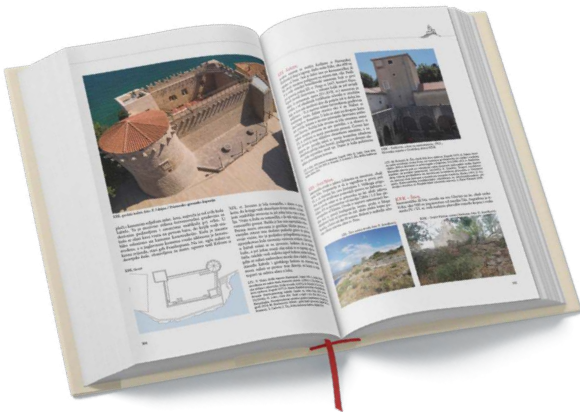
Leksikon utvrda Hrvatske – srednji i rani novi vijek isprva je bio zamišljen kao jednosveščano izdanje u nakladi posebnoga niza Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, no još tijekom njegove izradbe sazrela je ideja da se leksikografski prikaz utvrda obradi u više svezaka, u kojima bi se predstavila sva fortifikacijska baština na današnjem hrvatskom prostoru, s time da bi svaka knjiga bila definirana razdobljem koje obrađuje.

Nakon izlaska *Leksikona* nastavljen je rad na pripremi abecedarija sljedeće knjige pod naslovom *Leksikon utvrda Hrvatske – razvijeni novi vijek i suvremeno doba*. U njoj bi se u abecednom slijedu ponudio pregled o hrvatskim utverdama izgrađenima između 1606. te druge polovice XX. stoljeća, kada su na području Republike Hrvatske sagrađeni posljednji obrambeni kompleksi za smještaj jugoslavenskih vojnih postrojbi. Neki od njih, poput kompleksa zaštitnih utvrda oko austrougarske vojne luke u Puli (Festung Pola) svojom su veličinom i složenošću jedinstveni u svijetu, a drugi – poput aerodroma Jugoslavenskoga ratnoga zrakoplovstva u Željavi – spomenik megalomaniji jugoslavenskoga komunističkoga režima.

U trećoj knjizi pod naslovom *Leksikon utvrda Hrvatske – prapovijest i stari vijek* obradile bi se sve fortifikacije izgrađene na hrvatskom tlu, počevši od najstarijih, podignutih u neolitiku, pa do 476. godine.

Naposlijetku, niz o hrvatskim utverdama završio bi knjigom u kojoj bi bila obrađena utvrđena naselja u Hrvatskoj od vremena njihova utemeljenja pa do doba kada su tijekom modernizacije gradova njihovi bedemi bili sustavno rušeni i većim dijelom uklonjeni kako bi se na njihovim linijama pružanja otvorile nove prometnice ili zelene površine. Dovršetkom te knjige prvi put u povijesti Hrvatske bila bi na jednomu mjestu prikupljena sva znanja o hrvatskoj obrambenoj baštini kao neizostavnom dijelu hrvatske kulture.

KREŠIMIR REGAN, VLATKA DUGAČKI

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.